

Prof. dr Branko Morait
sudija Suda BiH

DOSTOJANSTVO LIČNOSTI I PRAVO NA EUTANAZIJU

Sažetak: Autor je nastojao da postavi pitanje odnosa dostojanstva ličnosti i prava na eutanaziju. Egzistencija ličnosti je uslov za ostvarivanje svih prava ličnosti. Postavlja se problem da li eutanazija kao pravo na dostojanstvo u umiranju ima karakter prava ličnosti. Ova pitanja se postavljaju u kontekstu javne rasprave o Prednacrtu građanskog zakonika Republike Srbije koja je u toku, a privlači pažnju i civilista iz Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: Građanski zakonik, dostojanstvo, eutanazija,

1. U v o d

Opštepoznata je činjenica da svaki čovjek želi da živi dugo i da bude zdrav. Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije (u daljem tekstu: Prednacrt) dobio je Opšti deo u okviru kojeg su obrađena i prava ličnosti.¹ U Glavi II ovog dijela, u Odeljku 1. dat je pojam subjektivnog prava, kao ovlašćenja ili skupa ovlašćenja koja pravni poredak priznaje određenom licu da od drugog ili drugih lica u pravnom odnosu zahtijeva određeno ponašanje sudskim putem.² Pravo na dostojanstvo ličnosti je neprikosnoveno i svi su dužni da ga poštuju. Iz prava na dostojanstvo proizilaze sva druga prava ličnosti.³ Pojedina prava ličnosti su: pravo na život, zdravlje i tjelesni integritet; pravo na slobodu; pravo na čast i ugled; pravo na ime; pravo na lični identitet; pravo na sopstvenu sliku; pravo na tajnost pisma; pravo na glas; pravo na lični (privatni) život; pravo na psihički integritet, kao i sva druga prava ličnosti uređena ustavom, međunarodnim konvencijama i posebnim zakonima.⁴ Prava ličnosti su urođena i neotuđiva, ne mogu se ustupiti drugome niti prelaze na nasljednike.⁵ Pravo na dostojanstvenu smrt (eutanaziju) je pravo fizičkog lica na saglasni, dobrovoljni i dostojanstveni prekid života, koji se može izuzetno ostvariti ako se ispune propisani humani, psiho-socijalni i medicinski uslovi. Uslovi i postupak propisuju se posebnim zakonom. Zloupotreba prava na eutanaziju, radi pribavljanja neosnovane materijalne ili druge koristi, predstavlja osnov za krivičnu odgovornost.⁶ Čini se da se ovaj odsek može podijeliti na dva dijela, na prvi dio-prava ličnosti i drugi dio-pravo na eutanaziju. Mada se i prava ličnosti

¹ Odsek 3., čl. 80 – 87. Prednacrt

² Član 81. Prednacrt

³ Član 84. Prednacrt

⁴ Član 85. Prednacrt

⁵ Član 86. Prednacrt

⁶ Član 92. Prednacrt

dugo i kontroverzno afirmišu u pravu, još je teža i kontroverznija afirmacija prava na eutanaziju. Čini se da prava ličnosti imaju svoju biološku podlogu u egzistenciji čovjeka, dok pravo na eutanaziju gasi sva lična prava, jer dovodi do prestanka čovjekove egzistencije. Otuda je afirmacija prava na eutanaziju u okvirima prava ličnosti otvorena za raspravu. Posmatrajući predloženu regulativu čini se da ona ima tri dijela: pravo na dostojanstvo, lična prava i pravo na eutanaziju. Pravo na dostojanstvo je osnova svih ličnih prava dok je pravo na eutanaziju negacija svih ličnih prava.⁷ Lična prava su izvedena iz dostojanstva koje je stvorilo mogućnost za društveno priznanje i društveni život čovjeka. Na kraju, kao mogućnost nestanka svih ličnih prava pojavljuje se pravo na eutanaziju. Radi se o konstituisanju eutanazije kao prava, ličnog prava. Prava ličnosti su vezana za egzistenciju ličnosti. Nema prava bez ličnosti. Legalizacija eutanazije znači mogućnost nestanka ličnosti pa tako i ličnih prava.

2. Ljudsko dostojanstvo

Ljudsko dostojanstvo je preduslov svih prava, svih ljudskih prava i prava ličnosti. Zbog toga ga možemo smatrati i statusom i ne možemo se složiti sa stavom koji glasi: „Svjesni da je naziv pravo na dostojanstvo, čast i ugled suviše dugačak i suviše opisan da bi mogao dobro igrati ulogu pravnog termina, mi ćemo se služiti kraćim (i uobičajenim) nazivom-pravo na čast i ugled.“⁸

Ako pođemo od hipoteze da je pravo na ljudsko dostojanstvo, status, a ne pravo, postavlja se pitanje kako zaštititi status? Statusna prava određuju opšti pravni položaj lica, kao što je pravna i poslovna sposobnost, rođenje, smrt, srodstvo, državljanstvo, bračno stanje i sl. U statusne stvari ulaze i prava ličnosti. O statusnim stvarima staraju se organi uprave koji evidentiraju statuse i izdaju javne isprave u vezi sa statusom lica. Dio statusnih stvari uređuje sud u vanparničnom postupku.⁹

Teško je prihvatiti odrednicu člana 83. Prednacrta koja predviđa zaštitu od protivpravnog ponašanja ako se ona ne dovede u vezu sa pravom na naknadu štete kao indirektnom sankcijom povrede ljudskog dostojanstva kada je povredom ličnog prava došlo i do prouzrokovanja štete. Ako je dostojanstvo, slijedeći Kantovo učenje, neprocjenjivo onda se obračunavanje naknade ne javlja kao naknada štete već kao novčana kazna.

⁷ Odredbom člana 92. Prednacrta predviđena je alternativa da se ovaj član briše. Data je i napomena, prema kojoj: zbog kompleksnosti ostvarivanja prava na eutanaziju, koje ima, pored medicinske, psihološke i socijalne aspekte, Komisija će se tek poslije održane javne rasprave izjasniti o alternativnom prijedlogu na osnovu argumenata stručnjaka iz različitih oblasti i profesionalnih djelatnosti. Eventualnim usvajanjem osnovnog prijedloga, izvršila bi se odgovarajuća promjena u Krivičnom zakoniku.

⁸ *Ibid.*, 174.

⁹ *Pravna enciklopedija* 2, 1985, Beograd, „Savremena administracija“, str. 1597.

Procjena povrede ljudskog dostojanstva prevazilazi uobičajene standarde poznate iz obligacionog prava. Upravo jedan primjer iz njemačkog pravnog iskustva o zaštiti dostojanstva na to ukazuje. U jednom slučaju Ustavni sud Njemačke (Odluka iz februara 2006. godine) je stavio van snage odredbu Zakona o bezbjednosti avio-saobraćaja koja bi omogućavala vojsci da obori svaki avion koji se koristi za izvođenje terorističkih napada. U odluci je istakao da je ova zakonska odredba inkompatibilna sa garancijom prava na život iz odredbe člana 2. stav 2. njemačkog Ustava, a u vezi sa garancijom dostojanstva čovjeka iz člana 1. Osnovnog zakona. Ovakva odredba omogućava državi da ljude koji se nalaze u letilici, a koji ne učestvuju u izvršenju zločina terorizma, liši života u cilju spašavanja drugih ljudi. Na ovaj način taoci u avionu stavljeni su u poziciju objekta, a vrijednost koju za sebe posjeduju kao ljudska bića im se odriče. Znači, dostojanstvo je vrijednost koju svako za sebe posjeduje kao ljudsko biće. Za definisanje pojma dostojanstva korisno je upotrijebiti tzv. „objekt-formulu“ po kojoj je negiranje čovjekovih imanentnih vrijednosti i njegovo stavljanje u položaj sredstva, odnosno objekta radi ostvarenja određenih ciljeva nedospustivo sa stanovišta ustavne garancije ljudskog dostojanstva.¹⁰ Čovjek se ne može svesti u status pukog objekta, tako da je dostojanstvo status pojedinca obdarenog dostojanstvom i neotudivim pravima. Tako normira i član 1. Povelje o ljudskim pravima UN kada izriče stav: „Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima.“ Po svemu izlazi da se povreda dostojanstva projektuje kao povreda prava ličnosti. Da li je dostojanstvo jedno od prava ličnosti ili nosač, odnosno okvir za sva prava ličnosti, ili status, odnosno najviša ljudska vrijednost, ono zaslužuje zaštitu i kao pravo ličnosti. Kao što smo vidjeli, u njemačkom poslijeratnom ustavno-sudskom iskustvu, ljudsko dostojanstvo je bazična vrijednost na kojoj počiva sistem zaštite ljudskih prava. Sama po sebi čovječnost je dostojanstvo, dostojanstvo je ličnost, iznad svih drugih bića svijeta, koja nisu ljudi. Ono što je uzdignuto iznad svake cijene, što nema nikakav ekvivalent, to ima dostojanstvo, koje ima bezuslovnu i neuporedivu vrijednost i riječ „poštovanje“ jedini je dolični oblik cijenjenja.¹¹

Pravni instrumenti građanskopravne zaštite prava ličnosti, normirani u Prednacrtu, su:

- zahtjev za zabranu protivpravne povrede prava ličnosti ako ona neposredno predstoji,
- zahtjev utvrđivanje protivpravne povrede,
- zahtjev za prestanak povređivanja koje je u toku,
- zahtjev za uzdržavanje od budućih povreda,
- zahtjev za uklanjanje posljedica učinjenih povreda,
- zahtjev za naknadu materijalne ili nematerijalne štete,
- zahtjev za objavljivanje informacije,

¹⁰ Vodinelić, V. V, *Pravo na ljudsko dostojanstvo*, Zbornik PFZ, 39 (5-6), 726

¹¹ Ibid., 725.

- zahtjev za objavljivanje ispravke ili sudske ili druge odluke nadležnog organa.¹²

Prednacrt predviđa i privremene mjere koje mogu biti preventivne, represivne ili garancijske.¹³

U svakom slučaju ukazala se prilika da se pravo na dostojanstvo formira kao opšte pravo ličnosti, kao osnovna garancija nepovredivosti integriteta ličnosti, pa tako i svih ličnih prava, bilo da su ona enumeracijom navedena kao posebna prava ličnosti ili nisu ni navedena, jer tada opšte pravo ličnosti služi za popunjavanje praznina i potpunu zaštitu ličnosti ne čekajući potez zakonodavca da propiše posebno pravo ličnosti i odredi mu sadržinu.

3. Pravo na eutanaziju kao naličje prava na dostojanstvo ličnosti

Ovdje moramo učiniti digresiju i napomenu dovodeći u vezu odrednicu o pravnoj prirodi prava ličnosti sa odrednicom člana 87. Prednacrta Opšteg dijela GZ RS. U ovoj odrednici zagovara se legalizacija i dekriminalizacija eutanazije, kao saglasnog i dobrovoljnog prevremenog prekida života. Pod pojmom eutanazije podrazumijevamo pravo neizlječivo bolesnog čovjeka na dostojanstvenu smrt.¹⁴ Drugim riječima radi se o priznavanju prava na smrt, kao posebnog subjektivnog prava, ličnog prava, kada život čovjeka više nije dostojanstven.¹⁵ Jedno od polja na kojima je dostojanstvo izloženo najozbiljnijim iskušenjima jesu bio-medicinske metode i biogenetički eksperimenti *in vivo*, počev od vantjelesne oplodnje, manipulacije genima ili genetskim inženjeringom, kloniranjem, kao postupcima koji gaze ljudsko dostojanstvo i relativizuju njegovu vrijednost pod izgovorom napretka i boljitka.¹⁶ U prvom planu je napredak, ugroženost čovjekovog dostojanstva predstavlja gubitke pri napredovanju.¹⁷ Ako je obaveza poštovanja ljudskog dostojanstva ona najveća obaveza za svakoga, tada je to obaveza i za samog subjekta, da sam ne ugrožava sopstveno dostojanstvo, ali i za sve druge. To je u prvom redu obaveza za državu koja, kada kao zakonodavac uređuje društvene odnose, vodi računa da normiranjem uzme u obzir ljudsko dostojanstvo i promoviše normativna rješenja u skladu sa dostojanstvom, a ne suprotno. Nije dopustivo koristiti metode ili rješenja koja čovjeka svode na objekt, ali je, s druge strane, nedopustivo ne postići normativna rješenja koja pomažu čovjeku da izađe iz ponižavajućeg, neljudskog, nehumanog položaja ili stanja u koje je zapao protivno svojoj volji ili bez volje. Nepovredivost dostojanstva čovjekove ličnosti ima i svoju stranu u smislu koje čovjeku treba obezbijediti življenje dostojno čovjeka. Znači pored sekundarne zaštite ili postuliranih zaštitnih mehanizama, postoje neki dijelovi u

¹² Član 85. Prednacrta

¹³ Član 86. Prednacrta

¹⁴ Čolaković, M.; *Pravo na tjelesni integritet-privatno-pravni aspekt*, Mostar 2015, 31

¹⁵ *Ibid.* 32.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*, 720.

koje još uvijek nije zašla zakonodavna volja, kojima bi se dozvolilo voljno zadiranje u život nedostojan čovjeka usljed nepovoljnih zdravstvenih okolnosti. U tom kontekstu, u oblasti bio-etike i bio-prava, imamo još uvijek neraspravljene kontroverze na tradicionalnu temu legalizacije abortusa i njegove zloupotrebe, do legalizacije eutanazije i mogućnosti njene zloupotrebe.

Bio-etičari ističu da se kontroverzna i teška etička pitanja koja se odnose na definicije i značenje života kao što su eutanazija i abortus u prostorima savremene bioetike spajaju sa ranije nepoznatim ali danas aktuelnim problemima koji proizilaze iz razvoja biotehnologije kao što je kloniranje i dizajniranje beba, radikalno produženje trajanja života ili bioterorizam. Neupućenost u ove probleme postaje sve više prepreka razvoju društva i u najrazvijenijim državama svijeta a pogotovo u našoj sredini. Zapanjujući je otpor u našoj sredini ne samo među građanima nego i lekarima koji zastupaju stav da se ne treba vakcinisati ne samo protiv gripa nego i ostalih bolesti. Bioetičari smatraju da je to društveno pitanje a ne lično pravo, jer se radi o zaraznim bolestima, te govore o posebnoj vrsti neodgovornosti za koju je potrebno prosvjećivanje.¹⁸

Prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda pravo na život je najvažnije. Bez prava na život sva ostala lična prava su besmislena. Kako se u literaturi ističe, „pravo na život ne može se interpretirati u negativnom smislu-prava na smrt nema.“¹⁹ Ako je za protivnike prekida trudnoće abortus-ubistvo, to je za protivnike eutanazije ona asistirano samoubistvo. U kontekst se ovdje pod pojam dostojanstvo uvodi i pojam autonomije. Pristalice abortusa samo majci daju autonomiju izbora, a uskraćivanje izbora smatraju atakom na njeno dostojanstvo. S druge strane, protivnici abortusa ljudsko dostojanstvo pripisuju i fetusu. Najdalje su razvijene debate o opravdanosti pomoći lekara pri samoubistvu, što se promovise kao „dostojanstvena smrt“. Autonomija nalaže da se teško oboljelim omogućiti sloboda izbora do okončanja vlastitog života, a lišavanje te mogućnosti značilo bi lišiti ih dostojanstva. Protivnici koncepta legalizacije eutanazije ističu da upravo legalizacija znači podrivanje dostojanstva starih, nemoćnih i umirućih ljudi. U Belgiji je 2002. dozvoljena eutanaziju za starije od 18 godina, a 2014. je ukinuta dobna granica za eutanaziju. U 2012. zabilježena su 1.432 slučaja eutanazije u Belgiji. U belgijskom zakonodavstvu predviđeno je pet uslova za eutanaziju: posljednji stadij neizlječive bolesti, konstantni nesnosni bolovi, više puta ponovljen zahtjev djeteta za eutanazijom, provjera psihijataru o uviđanju djetetovog značenja eutanazije i pristanak roditelja.²⁰

¹⁸ Prof. Dr Vojin Rakić, u intervjuu Kulturnom dodatku Politike, 27. februara 2016. godine

¹⁹ Kolarić, D, *Lišenje života iz samilosti u Krivičnom zakoniku Srbije-odredba koja nije dobila svoje otelotvorenje u sudskoj praksi*, članak sa sajta CJP-Fondacija Centar za javno pravo (27.01.2016. godine), str. 1.

²⁰ Prema izvještaju „Blic“, 15. Februar 2014. godine

Započetim regulisanjem prava na eutanaziju u okvirima građanskog zakonodavstva u Republici Srbiji afirmiše se civilističko stanovište o autonomiji ličnosti, pravu na odlučivanje o životu i smrti suprotno javnopravnom, dosada vladajućem konceptu, o javnom, državnom interesu za zaštitom života pojedinaca, jer je život svakog pojedinca od državnog interesa, te da država ima monopol na smrt te da eutanazija, kao lično pravo, nije dozvoljena. Ako prevlada kritika državnog tutorstva nad životom „njenih“ građana, otvaraju se vrata teoriji o tzv. „klizavoj nizbrdici“, po kojoj su mogućnosti zloupotreba na terenu eutanazije neminovna pojava i očekuje se u budućnosti.²¹ Najzad, ako se eutanazija normira kao lično pravo, biće potrebno izvršiti dekriminizaciju ubistva iz milosrđa i srodnih krivičnih djela pomaganja u samoubistvu²², i sl. Tako Krivični zakonik Srbije²³ donesen kao rezultat temeljne reforme,²⁴ u odredbi člana 117. propisuje krivično djelo lišenje života iz samilosti riječima: „Ko liši života punoletno lice iz samilosti zbog teškog zdravstvenog stanja u kojem se to lice nalazi, a na njegov ozbiljan i izričit zahtev, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.“²⁵ Kao primjer uspješnijeg regulisanja krivičnog djela ubistva iz milosrđa, u literaturi²⁶ se ističe primjer Krivičnog zakona Republike Srpske, koji je usvojio tzv. „švedski model“, koji podrazumijeva širu formulaciju i krug okolnosti koje mogu dovesti do privilegovanog ubistva, koji predviđa eutanaziju, ali ne kao samostalno krivično djelo svojom uopštenom odredbom: „ko djelo iz stava 1 (u kome je propisano obično ubistvo) izvrši pod osobito olakšavajućim okolnostima kazniće se...“.²⁷

Mada je pozicioniranje eutanazije kao ličnog prava inicirano Prednacrtom, ne treba gubiti iz vida da je to društveno pitanje o čemu svjedoči započeta javna rasprava o Prednacrtu, koja je otpočeta i prije nego što je utvrđen njegov tekst posljednjeg dana zasjedanja Kopaoničke škole prirodnog prava dana 17. decembra 2015. godine. Tako se iznose oprečni stavovi, *pro et contra* legalizacije eutanazije.²⁸ Prema dr Vesni Klajn Tatić,²⁹ aktivna eutanazija, kao

²¹ Peus E G, *Klasični slučajevi iz medicinske etike-opis slučajeva koji su uobličili medicinsku etiku, sa njihovom filozofskom, pravnom i istorijskom pozadinom*, „Službeni glasnik“, Beograd, 2007, str. 205.

²² Član 153. Krivičnog zakona Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, 49/03): „Navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu“ (zatvorska kazna od šest mjeseci do pet godina)

²³ „Službeni glasnik Republike Srbije“, 85/05, 88/05-ispr. 107/05-ispr. 72/09, 111/09 i 121/12

²⁴ Dragana Kolarić, *op.cit.*, str.1.

²⁵ Navedeno prema: *ibid*, str.4.

²⁶ *Ibid*, str.6.

²⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10,1/12 i 67/13

²⁸ Ispostavlja se da je pravo na tzv. „pasivnu eutanaziju“ legalizovano je članom 26. Zakona o zdravstvenoj zaštiti u Republici Srpskoj, prema kojem: „Pacijent ima pravo da odbije predloženi medicinski tretman, čak i u slučaju kada se njime spasava ili održava njegov život.“ (stav 1); „Pacijent odbija predloženi medicinski tretman izričito u pisanom obliku, a ako pacijent odbije davanje pisane izjave, o tome će se sačiniti službena zabilješka, koju potpisuje nadležni doktor i dva zdravstvena radnika.“ (stav 2); „Nadležni doktor je obavezan da pacijentu ukaže na posljedice njegove odluke o odbijanju predloženog medicinskog tretmana.“ (stav 3).

²⁹ Naučni savjetnik Instituta društvenih nauka u Beogradu, prema „Blic“-u od 3. Januara 2016. godine

aktivna pomoć neizlječivo bolesnom pacijentu koji neprolazno pati, naročito od psihičkih i fizičkih bolova je sporno pitanje koje treba riješiti donošenjem Građanskog zakonika Republike Srbije. Nadalje ona ističe da je formulacija u odredbi člana 83. Prednacrt - "Pravo na dostojanstvenu smrt (eutanazija)" besmislena, jer kada je neko mrtav nema više nikakva prava, pa dodaje da bi taj član trebao da glasi „pravo na dostojanstvo u umiranju (eutanazija).“

Na drugom polu mišljenja je, prof. dr Slavica Đukić-Dejanović³⁰, koja aktivnu eutanaziju smatra legalizacijom ubistva, i osporava mogućnost da ljekari postupaju suprotno svome pozivu i medicinskoj etici, jer se nisu osposobljavali da olakšavaju kraj života, za koji nisu ni sigurni kada nastupa. Smatra da pasivna eutanazija po prirodi stvari postoji jer se ne može natjerati čovjek da se liječi ako on to neće.

Mi bismo se složili da je iznalaženje balansa između dostojanstva ličnosti i autonomije ličnosti izazov pred kojim je savremena etička i pravna misao. Ali ovo nas vraća na početak, na zadatak koji nije još uvijek urađen, a to je napor ka utvrđivanju prirode i pojma ljudskog dostojanstva. Da parafraziramo, na taj način bi bile sužene koordinate unutar kojih bi se tražili odgovori na ova i druga bioetička pitanja, te se spriječilo da u raspravama koje se tiču dostojanstva kao pobjednik izađe najglasnija i najvještija strana.³¹

Na kraju za eutanaziju se kaže da je to „ubistvo iz milosrđa“! Da li je ovo pravna terminologija? Mislimo da nije, jer ako bismo se pravnički izražavali trebali bi eutanaziju označiti još apsurdnijim terminom, kao „pravedno ubistvo“. Da li je ova sintagma uopšte zamisliva? U svakom slučaju bi eutanaziju trebalo pravno kvalifikovati, a ne prekriti je stručno-medicinskom terminologijom. Takva pojava je uočena kod inkorporacije „ljekarske greške“ u sistem odštetne odgovornosti ljekara, pa se uz uslove odgovornosti pojavljuje i još jedan dodatni uslov koji eliminiše sve ostale ukoliko se ne može utvrditi u konkretnom slučaju. O tome je pravničku javnost upozorio profesor Miodrag Orlić, koji opravdano smatra da se pored utvrđivanja krivice ne bi moglo tražiti i dokazivanje „ljekarske greške“.

Ljekar je za prouzrokovanu štetu odgovoran po subjektivnoj odgovornosti ako je kriv, jer je svojom radnjom namjerno ili iz nepažnje pričinio pacijentu štetu. Ljekarska greška ne može isključiti protivpravnost ako je ljekar kriv.³² O suvišnosti pojma stručne greške pledira i Marija Karanić-Mirić, kada ističe, parafraziramo, da se ponekad uz opšte uslove odgovornosti, u koje spadaju šteta, uzročna veza i krivica, dodaje još i stručna (profesionalna) greška.

³⁰ Prema „Blic“-u od 3. Januara 2016. godine

³¹ Prema: Milinković, I, *Ljudsko dostojanstvo u oblastima bioetike i bioprava: aporije neupitnog*, Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Banja Luci, broj 36, 2014, 162.

³² V. Orlić, M.V, „*Zakon o zdravstvenoj zaštiti i odgovornost lekara za prouzrokovanu štetu*“, poseban otisak iz časopisa Pravni život 7-8/2012, Udruženje pravnika Srbije, Beograd 2012.

Pod stručnom greškom se podrazumijeva ono postupanje stručnjaka kojim se pričinjena šteta kvalifikuje kao stručna greška, odnosno postupanje suprotno pravilima odgovarajuće struke. Kako dalje ističe M.K.-Mirić, u našem pravu pojam stručne greške je obuhvaćen pojmom profesionalne krivice. Stoga je suvišno da se stručna greška izdvaja kao poseban uslov za zasnivanje građanskopravne odgovornosti ma kojeg stručnjaka, pa tako i ljekara na kojem je polju ovo interpoliranje do sada bilo najrasprostranjenije.³³ M.K.-Mirić nadalje razmatra odnos pojmova stručne greške i profesionalne krivice te ukazuje da to što je jedan stručnjak poštovao pravila svoje struke i postupao *lege artis* još uvijek ne znači da taj stručnjak nije kriv. Drugim riječima, krivica stručnjaka je odsustvo razboritosti i pažljivosti u postupanju po profesionalnim standardima, ali postupanje *lege artis* još uvijek ne znači da krivice nema, kao što je postupanje *contra lege artis* indikator, nagovještaj krivice.³⁴

U ovom kontesktu možemo govoriti o odnosu nezamislivog pojma kao što je pravedno ubistvo i ubistvo iz milosrđa, odnosno eutanazije. Isto kao što ni pravedno ubistvo ne može isključiti protivpravnost kao ni krivicu kod eutanazije. Na prvi pogled izgleda da je srpski kodifikator oslonac za predlaganje odredaba o eutanaziji pronašao u pozitivnom uporednom pravu. Sigurno je da nije pošao putem koji je trasirao mnogohvaljeni kodifikator Valtazar Bogišić. U tom smislu je zanimljiv nalaz antropologa Bojana Jovanovića.³⁵ Marina Vuličević, pišući o djelu antropologa Bojana Jovanovića³⁶ navodi da je Bojan Jovanović utvrdio da u srpskoj prošlosti, nasuprot povremenom navođenju, obred lapota nije postojao. To se može uzeti samo kao predanje o ubijanju starih, a ne stvarna praksa. Jovanović ponavlja da, iako je njegova studija „Tajna lapota“ objavljena prije petnaestak godina i ponovno nedavno štampano drugo izdanje, i dalje u akademskim krugovima i široj kulturnoj javnosti postoji predrasuda da je u srpskoj tradiciji postojao navodni obred ubijanja starih. Na osnovu svojih antropoloških, istorijskih i etnoloških istraživanja, Jovanović je zaključio da je nesporno da obred o kojem se priča u tradiciji nije postojao niti ga treba poistovjećivati sa sporadičnim primjerima ostavljanja, žrtvovanja i eutanazije starih. Jovanović ističe da je savremena civilizacija zbog favorizovanja mladosti stvorila negativan odnos prema starosti i ostarjelima koje ostavlja na marginama društva. Zato je obred lapota, kao tradicionalna priča, postao metafora za primjere nebrige i neljudskog ponašanja prema ostarjelim osobama.

Izvršenje, odnosno realizovanje eutanazije je problematično u slučajevima vegetativne kome, kada se postavlja pitanje: ko, umjesto samrtnika, donosi odluku? Uvidom u sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Pretti protiv UK (presuda Vijeća od 29. aprila 2002), vidimo da je

³³ Karanikić-Mirić, M. „Odgovornost javnih beležnika u srpskom građanskom pravu“, Pravni život, br. 10/2014, 579.

³⁴ *Ibid*, 580.

³⁵ Jovanović, B. „Svetovi antropološke imaginacije“, Hesperija, 2014.

³⁶ KUN-kulturni dodatak, „Politika“ subota 3. januar 2015., str.05

odlučeno da nije bilo kršenja člana 2. (pravo na život) Konvencije od strane engleskih organa vlasti pošto je odbijen zahtjev supruge da se njen suprug eutanizira, jer se pravo na život ne može tumačiti kao da promoviše dijametralno suprotan cilj, pravo da se umre.³⁷ U presudi u predmetu Haas protiv Švajcarske od 20. januara 2011. godine Evropski sud za ljudska prava³⁸ je posebno primijetio da su članice Savjeta Evrope daleko od toga da postignu konsenzus u pogledu prava pojedinca da bira kako i kada da okonča svoj život, te da države članice u velikoj većini preferiraju zaštitu života pojedinca a ne njegovo pravo da ga okonča. Sud je zaključio da države imaju široko polje slobodne procjene u takvim stvarima. Zaokret u praksi ovog Suda, u smislu napuštanja zaštite prava na život, ali ne i u smislu prava država da se slobodno opredjeljuju za rješenje koje smatraju oportunističkim, nastupio je sa slučajem Lambert i drugi protiv Francuske (presuda Velikog vijeća od 5. juna 2015).³⁹ Francuski Vrhovni

³⁷ Kraj života i Evropska konvencija o ljudskim pravima, PRESS UNIT juli 2015. na linku http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Euthanasia_ENG.pdf

³⁸ *Ibid.*

³⁹ Objavljeno na sajtu: <http://www.slideshare.net/NathalieReiter/case-of-lambert-and-others-v-france-english-version>

Evropski sud za ljudska prava u Strazburu i eutanazija u Evropi>> Redakcija Profi Sistem-a dana jun 5, 2015 | Evropski sud za ljudska prava u Strazburu podržao je odluku francuskog suda da 38-godišnji muškarac, koji se već sedam godina nalazi u vegetativnom stanju, bude skinut sa aparata za veštačko održavanje života. Ova sudska odluka bi mogla biti od velikog uticaja kad je reč o eutanaziji u Evropi. Već više od godinu porodica Vensana Lambera, koji je posle saobraćajne nesreće 2008. godine ostao nepokretan sa paralizovanim rukama i nogama i teškim oštećenjem mozga, vodi pravnu bitku za njegovo pravo na život ili smrt, pošto njegova majka i supruga imaju različite stavove o tome, prenosi AFP. Lamberova majka tvrdi da je njen sin samo hendikepiran i da bi bilo kakav pokušaj obustavljanja tretmana kojim se on održava u životu veštačkim putem doveo do "prikrivene eutanazije", dok njegova supruga insistira da on ne bi želeo da ostane na aparatima, prenosi Tanjug. Sudsko veće suda u Strazburu zaključilo je danas, sa 12 glasova prema pet, da odluka francuskog suda o obustavi intravenske ishrane Lambera ne krši evropska prava. Pravna drama je počela u januaru 2014, kada su Lamberovi lekari, uz podršku njegove supruge i šest od njegovih osam braće i sestara, odlučili da mu isključe aparate za hranjenje i napajanje u skladu sa francuskim Zakonom o pasivnoj eutanaziji iz 2005. godine. Međutim, njegovi duboko pobožni katolički roditelji, polubrat i sestra su odmah podneli tužbu sudu i zaustavili taj plan. Francuski Vrhovni administrativni sud je u junu zaključio da je odluka o skidanju Lambera, za čiji oporavak nema nade, sa aparata za veštačko održavanje života, potpuno zakonita. Tada su Lamberovi roditelji slučaj izneli Evropskom sudu za ljudska prava, koji je naložio Francuskoj da pacijenta održava u životu dok ne razmotri da li je odluka francuskog suda u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Eutanazija je nezakonita u Francuskoj, ali je predsednik Fransoa Oland obećao u svojoj predizbornoj kampanji 2012. godine da će to pitanje doći na dnevni red. Francuski poslanici su u martu većinom glasali za zakon kojim bi se lekarima dozvolilo da pacijente u poslednjem stadijumu bolesti uvedu u dubok san koji se završava smrću. Tim zakonom, takođe, želje ljudi da ne budu održavani u životu veštačkim putem, ukoliko budu previše bolesni da odluče o tome, postaju pravno obavezujuće za lekare. Asistirano samoubistvo je zakonito u Švajcarskoj, Holandiji, Belgiji i Luksemburgu, kao i u američkim državama Vermont, Oregon i Vašington, podseća francuska agencija. Izvor: *Blic*./evropski-sud-za-ljudska-prava-u-strazburu-i-eutanazija-u-evropi/&tiba=Evropski%20sud%20za%20ljudska%20prava%20u%20Strazburu%20i%20eutanazija%20u%20Evropi%20-%20Pravni%20Portal%20%7C%20Pravni%20Porta" /> <div style="display:inline;">< img height="1" width="1" style="border-style:none;" alt="" src="//googleads.g.doubleclick.net/pagead/viewthroughconversion/972989129/?value=0&guid=ON&script=0"/> </div>

administrativni sud je u junu zaključio da je odluka o skidanju Lamberta, za čiji oporavak nema nade, sa aparata za vještačko održavanje u životu, potpuno zakonita. Kako je francuska zakonodavna skupština u martu donijela Zakon o eutanaziji, sudsko vijeće ESLJP je zaključilo, sa 12 glasova za i pet protiv, da odluka francuskog suda ne krši EKLJP.

Za svaku medicinsko – pravnu inovaciju potrebno je uzeti u obzir društveno-ekonomske prilike u zemlji, kako od strane zakonodavca tako i od strane sudova. Tako se, kao primjer navodi eventualno uspostavljanje naplatnog davanja tkiva i organa u Bosni i Hercegovini kao zaludan poduhvat, jer bi takav pokušaj stvorio prostor za veće manipulacije ljudskim dostojanstvom i zloupotrebe onih dobara koja su ljudima najvrijednija.⁴⁰

4. Zaključak

Pod eutanazijom podrazumijevamo pravo neizlječivo bolesnog čovjeka na dostojanstvenu smrt. Saglasni smo sa autorima⁴¹ koji smatraju da se vrijednosni sistem u pogledu smisla života i smrti među pojedincima drastično razlikuje te je besmisleno nametati univerzalni sistem vrijednosti po tom pitanju te da je čovjeku stoga potrebno ostaviti prostora za slobodno raspolaganje pravom na život i ostaviti mu mogućnost da samostalno odlučuje o svojoj smrti. Pravo na smrt ne bi trebalo gledati kao naličje prava na život, „već prije kao ostvarenje prava na život do njegovih krajnjih granica.“ Sa pozicije terminalno bolesne umiruće osobe koja želi ostvariti svoj naum o umiranju i između samoubistva ne postoji razlika. I samoubistvo nije kažnjivo djelo. Otuda je eutanazija izlaz u nuždi, kada subjekt usljed bolesnog stanja u kojem se nalazi ne može izvršiti samoubistvo, a odluka za čin umiranja je produkt njegove volje da dostojanstveno okonča vlastiti život, jer je on izgubio kvalitet i smisao, spustio se ispod nivoa ljudskog dostojanstva, te joj je nužna asistencija drugog lica koje bi joj pomoglo da realizuje taj svoj naum i to svoje pravo.

⁴⁰ Čolaković, M, *op.cit.* 194.

⁴¹ Čolaković, M, *op. cit.*, 32-33

Dr. Sc. Branko Morait, judge of the Court of BiH

DIGNITY AND THE RIGHT TO DIE

Summary: The author is trying to raise the question of the relationship of human dignity and the right to euthanasia. The existence of personality is a prerequisite for the exercise of any right of personality. This raises the issue of whether euthanasia as the right to dignity in dying has the character of individual rights. These questions are asked in the ongoing public debate concerning the First Draft of Civil Code of the Republic of Serbia, and they have garnered the attention of Civil Code scholars from Bosnia and Hercegovina, as well.

Keywords: Civil Code, dignity, euthanasia,